

STAN PRZYGOTOWANIA MŁODYCH MAŁŻONKÓW DO PEŁNIENIA FUNKCJI SOCJALIZACYJNO- -WYCHOWAWCZEJ W RODZINIE

BOGUSŁAW BIESZCZAD

ABSTRACT. Bogusław Bieszczad, *Stan przygotowania młodych małżonków do pełnienia funkcji socjalizacyjno-wychowawczej w rodzinie* (The condition of young husband and wife's preparation to perform the social and educational role in the family). Roczniki Socjologii Rodziny, XII, Poznań 2000. Adam Mickiewicz University Press, pp. 15-30. ISBN 83-232-1056-X. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Bogusław Bieszczad, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Jagiellońskiego (Institute of Pedagogical Jagiellon's University), ul. Batorego 12, 31-135 Kraków, Polska-Poland.

Rodzina jest dla dziecka pierwszym, najważniejszym i niezastępowalnym środowiskiem wychowawczym. Wywiera ona istotny wpływ na prawidłowy rozwój jego osobowości, zaspokaja jego potrzeby, kształtuje postawy, wartości i wzory postępowania. Jej wewnętrzna struktura, funkcje, które pełni na rzecz swoich członków i całego społeczeństwa oraz wielorakie powiązania ze światem zewnętrznym poprzez dynamiczny układ intencjonalnych i nieintencjonalnych oddziaływań środowiska rodzinnego wpływają na jakość wewnątrzrodzinnej socjalizacji potomstwa.

Naturalna ewolucja rodziny, instytucji sprzężonej z otoczeniem społecznym, wyznacza także ewolucję wewnątrzrodzinnego środowiska socjalizacyjno-wychowawczego. Wieloaspektowe przemiany społeczne od najdawniejszych czasów w swym naturalnym rozwoju przenikają do rodziny, wyznaczając zakres obowiązków rodziców wobec potomstwa, warunkując jej socjalizacyjną wydolność. Rodzina współczesna, szczególnie rodzina młoda, kumuluje i odzwierciedla złożony obraz rzeczywistości, mający swoje odbicie w wymogach społecznych formułowanych wobec rodziców pełniących funkcję socjalizacyjno-wychowawczą. Usamodzielnienie się tej funkcji, ideacyjny charakter współczesnego wychowania oraz uwzorowanie oddziaływań wychowawczych lansowane przez szkołę i inne instytucje i grupy społeczne, wyznaczają rodzicom nowe perspektywy wymagań i powinności rodzicielskich¹.

---

¹ Z. G a w l i n a, *Proces wychowania w rodzinie*, Kraków 1988.

Jednocześnie wraz z intensyfikacją rozwoju społecznego odbijającego swoje piętno na rodzinie, prymarnej jednostce życia społecznego, pojawiają się symptomy kryzysu tej podstawowej grupy społecznej, który przejawia się także w wypełnianiu przez nią funkcji wychowawczych. Wiele rodzin często nie nadąża za kumulacją przemian w społeczeństwie, zwykle nieświadomym swych dezintegrujących wpływów na rodzinę. Rodziny młode w sposób szczególnie odzwierciedlają charakter przemian społecznych związanych z postępowaniem naukowo-technicznym, pluralizmem ponowoczesnej kultury, postępującą racjonalizacją, indywidualizacją i dyferencjacją życia społecznego. Zjawiska te w istotny sposób modyfikują jakość środowiska socjalizacyjnego młodej rodziny.

Proces zmian społecznych ma charakter ewolucyjny. Obecne problemy i zagrożenia rodziny, w tym także w jej funkcjach wychowawczych, mają swoje źródła w przeszłości. Znajomość ewolucyjnego ciągu przemian rodziny pozwala nam zrozumieć aktualny kontekst jej społecznego funkcjonowania. Z kolei diagnoza określonego poziomu życia rodziny i jej sytuacji w społeczeństwie ma szansę być jednocześnie prognozą jej funkcjonowania w przyszłości. Badając rodziny młode, założyliśmy, iż diagnoza prognostyczna aktualnego stanu przygotowania młodych małżonków do realizacji zadań wychowawczych może, w obliczu znajomości ewolucyjnego ciągu przemian rodziny, pomóc zrozumieć jej perspektywiczne możliwości jako środowiska socjalizacyjnego, a zatem być istotnym elementem prognozy kondycji całego społeczeństwa. Zainteresowanie młodymi polskimi rodzinami wynika również z faktu, iż stanowią one formację o cechach makrostruktury społecznej, która posiada specyficzne i niepowtarzalne cechy wyznaczone przez płaszczyznę historyczno-kulturową. Cezura czasu obejmująca przełom lat 80/90. zasadniczo zmieniła kontekst społeczno-kulturowy wyznaczający warunki socjalizacji (wtórnej i pierwotnej). Konsekwencje tego faktu wydają się przynajmniej dwojakie. Po pierwsze, socjalizacja wtórna dzisiejszych młodych małżonków (uczenie się ról małżeńskich i rodzicielskich) odbywa się w zdecydowanie odmiennych warunkach społeczno-kulturowych niż socjalizacja młodych współmałżonków jeszcze 15-20 lat temu. Owa rozbieżność jest szczególnie widoczna w zakresie promowanych przez społeczeństwo wartości, norm społecznych i wzorów zachowania. Po drugie, należy zwrócić szczególną uwagę na dystans, jaki dzieli społeczno-kulturowe uwarunkowania socjalizacji młodych małżonków w rodzinach macierzystych od społecznego klimatu aksjologicznego i kompleksu czynników warunkujących dzisiaj socjalizację wtórną tych samych jednostek.

W świetle powyższych uwag pytanie o stan przygotowania młodych małżonków do realizacji zadań wychowawczych w rodzinie wydaje się interesujące zarówno z poznawczego, jak i praktycznego punktu widzenia.

Zasadniczym celem badań zrealizowanych w Instytucie Pedagogiki UJ w latach 1998-1999 było sformułowanie diagnozy stanu przygotowania młodych małżonków do pełnienia funkcji socjalizacyjno-wychowawczej w rodzinie. Tak określony cel badań wyznaczał przede wszystkim prognostyczny charakter owej diagnozy i doty-

czył parametrycznego opisu szeroko rozumianych „warunków”, w jakich znajdują się młodzi rodzice realizujący (obecnie oraz w przyszłości) zadania związane z pełnieniem funkcji socjalizacyjno-wychowawczej. Cel obejmował diagnozę zarówno intencjonalnego charakteru owych przygotowań do pełnienia interesującej nas tu funkcji, jak i ich aspektu nieintencjonalnego, nie wiążanego z celowym wpływem wychowawczym na dziecko. Jest to szczególnie istotne w odniesieniu do funkcji socjalizacyjno-wychowawczej, która przecież łączy zamierzone ze względu na cel oddziaływania wychowawcze (wychowanie) z nieintencjonalnymi, ale nie obojętymi wychowawczo wpływami na dziecko (socjalizacja).

Biorąc pod uwagę reguły pedagogiki, uwzględniając interdyscyplinarność terenu badań (rodzina, socjalizacja i wychowanie w rodzinie), wskazano na składniki stanu przygotowania młodych małżonków do pełnienia funkcji socjalizacyjno-wychowawczej. Przyjęto, iż są to:

1. Przebieg socjalizacji młodych małżonków w rodzinach macierzystych (doświadczony w dzieciństwie styl wychowania).
2. Preferowane przez młodych rodziców wartości.
3. Świadomość pedagogiczna młodych małżonków.
4. Poziom funkcjonowania młodych rodzin.
5. Poziom „jakości małżeńskiej” młodych rodziców.

Wymienione komponenty pedagogicznego przygotowania rodziców pojawiają się stopniowo w naturalnym rozwoju jednostki, a potem w kolejnych fazach rozwoju młodej rodziny, kumulując doświadczenia, wiedzę i kompetencje rodziców. Już w rodzinie macierzystej dzieci, jako przyszli rodzice, przyswajają sobie określone wzory pełnienia ról rodzicielskich i wychowawczych. Ma tu także miejsce proces internalizacji pierwszych wartości, które wraz z rozwojem jednostki i jej kontaktów społecznych utworzą system preferencji aksjologicznych wyznaczających jej postępowanie w dorosłym życiu. Część owych aksjonormatywnych odniesień w toku kształcenia i rozwoju osobowego jednostki, także poza rodziną, ukształtuje jej świadomość i kulturę pedagogiczną. Już po powstaniu młodej rodziny prokreacji walory i jakość jej środowiska socjalizacyjnego wyznaczają także dwa pozostałe komponenty: poziom funkcjonowania młodej rodziny oraz poziom jakości małżeństwa młodych rodziców. Zatem diagnoza stanu pedagogicznego przygotowania rodziców obejmuje z jednej strony diagnozę ich świadomości, z drugiej zaś ocenę komponentów środowiska wychowawczego młodej rodziny.

Aby uniknąć arbitralności przy doborze wymienionych wyżej pięciu wskaźników stanu przygotowania rodziców do realizacji zadań wychowawczych w rodzinie, uzasadniono podjęcie nad nimi rozważań, opierając się na trzech kryteriach. Pierwszym z nich jest zakres funkcji socjalizacyjno-wychowawczej ujęty w niniejszej rozprawie jako zestaw wymagań przypisywanych młodym rodzicom. Ów zbiór zadań wyznacza zarówno treściowe obszary przygotowania rodziców do realizacji zadań wychowawczych pod postacią wartości, wzorów, norm i wiedzy jako treści socjalizacji, jak i jego formalną „czynnościową” strukturę ujętą w formie opisu za-

chowań rodzicielskich, niezbędnych do przekazania dzieciom określonych treści. Drugim kryterium jest autorska koncepcja struktury formalnej funkcji socjalizacyjno-wychowawczej. Biorąc pod uwagę schemat jej podstawowej struktury, autorstwa Z. Tyszki², oraz postulat „elastycznego” stosowania schematu funkcji w badaniach empirycznych, zaproponowano własną koncepcję jej struktury, adekwatną do pedagogicznie ujętej specyfiki tematu niniejszej rozprawy. Elementem centralnym „uruchamiającym” całą strukturę są wartości. Stanowiąc ogólne kryterium, wyznaczające preferencje w działaniu jednostki, wyznaczają intencjonalny obszar oddziaływań wychowawczych poprzez to, iż określają zadania wychowawcze ujęte jako pewien model działania. Z drugiej strony wartości współwyznaczają życie codzienne rodziny, stanowiące z kolei środowisko socjalizacyjne dla dziecka, ze względu na charakter (jakość) uczestnictwa tego dziecka w tym środowisku. Tak zmodyfikowana struktura funkcji socjalizacyjno-wychowawczej uzasadnia podjęcie rozważań nad aksjonormatywnymi aspektami przygotowania rodziców do realizacji zadań wychowawczych. Trzecim kryterium zastosowanym w pracy są mechanizmy socjalizacyjne, które wyjaśniają związek pomiędzy określonymi faktami i zdarzeniami wokół dziecka w rodzinie i ich konsekwencjami dla jego rozwoju³. Tak ujęte mechanizmy socjalizacyjne tłumaczą podjęcie rozważań np. nad jakością małżeństwa młodych rodziców. Obserwowalnym wskaźnikiem jej poziomu jest styl relacji interpersonalnych małżonków, który poprzez mechanizmy identyfikacji czy modelowania staje się stopniowo udziałem dzieci owych małżonków.

Złożoność problematyki rodzinnej wskazuje na konieczność szerokiego i wielopłaszczyznowego ujmowania życia rodziny w trakcie badań i analiz. W pracy zastosowano elementy podejścia interdyscyplinarnego, dokonując integracji wiedzy o rodzinie wypracowanej na gruncie systemu metodologicznego poznańskiej szkoły badań nad rodziną i jej metody wieloaspektowej, integralnej analizy życia rodzinnego⁴. Bazując na ontologicznych i teoriopoznawczych podstawach tego systemu, na najważniejszych jego zasadach i regułach metodologicznych, aparaturze pojęciowej oraz ofercie interdyscyplinarnej współpracy, opracowaliśmy zaplecze teoretyczno-metodologiczne niniejszej pracy. Prawidłowości i zależności występujące w życiu rodzinnym ujmowano w kategoriach probabilistycznych (nie deterministycznych), zaś przez „rzeczywistość rodzinną” poddawaną badaniu rozumiano zarówno subiektywną sferę życia rodziny (sens, jaki nadają swemu działaniu i życiu sami członkowie rodziny), jak i obiektywne, obserwowane z zewnątrz formy życia rodzinnego. Wartości rozpatrywano na płaszczyźnie epistemologicznej i traktowano jako centralne elementy struktur poznawczych jednostki, nadrzędne wobec jej postaw i innych przekonań, a jednocześnie jako główne elementy subiektywno-świadomościowej sfery funkcjonowania człowieka.

² Z. Tyszka, *System metodologiczny poznańskiej szkoły badań nad rodziną*, Poznań 1997.

³ H. Muszyński, *Zarys teorii wychowania*, Warszawa 1976.

⁴ Z. Tyszka, op.cit.

W postępowaniu badawczym, mając na uwadze złożoność i specyfikę przedmiotu badań, kierowano się następującymi podstawowymi regułami:

1. Zasadą wieloaspektowego ujęcia problematyki rodziny w trakcie badań empirycznych i analiz teoretycznych, korzystając w ograniczonym zakresie z narzędzi socjologicznej i psychologicznej analizy rodziny, niezbędnych do syntezy czynionej na gruncie i na potrzeby pedagogiki.

2. Zasadą jednoczesnego posługiwania się wieloma technikami i metodami badawczymi, ujmując problematykę badawczą w świetle komplementarnych danych empirycznych z różnych źródeł. Konfrontacja danych z różnych etapów i poziomów badań prowadziła do wniosków ogólnych.

3. Zasadą łączenia analizy ilościowej i jakościowej (metod ilościowych i jakościowych).

Przedstawiony powyżej przedmiot badań wymagał eksploracji zarówno za pomocą „twardych” technik ilościowo opisujących badane zjawiska, jak i „miękkich”, holistycznie i kontekstowo za pomocą niematematycznych procedur analitycznych (wydobywanie znaczeń, interpretacja (tekstu), rozumienie, negocjacja) opisujących niepowtarzalne zjawiska występujące w rodzinie. Zastosowano trzy etapy badań. Wstępne badania ilościowe pierwszej części, opartej na sondażu ankietowym, uzupełniono badaniami jakościowymi w ramach drugiej i trzeciej części, stosując elementy opisywanego w literaturze metodologicznej „lejkowatego” kształtu procedury badawczej. Wychodząc od szerokiej perspektywy ilościowego sondażu, przechodziliśmy do indywidualnych prób „rozumienia” szczegółowych aspektów procesu przygotowania rodziców do pełnienia funkcji socjalizacyjno-wychowawczej w konkretnej rodzinie. Ze względu na obraną koncepcję metodologiczną posłużono się dość obszernym i zróżnicowanym zestawem metod i technik badawczych. Wykorzystano kwestionariusz ankiety opracowany na potrzeby niniejszych badań, zawierający obok elementów skonstruowanych przez autora pracy także odrębne techniki badawcze: Skalę Wartości M. Rokeacha⁵, fragment kwestionariusza ankiety J. Mariańskiego pt. „Wartości a młodzież” wraz z procedurą obliczeniową wskaźnika rygoryzmu moralnego⁶, rejestrowany wywiad swobodny, obserwację towarzyszącą, obserwację skategoryzowaną, tematyczny, negocjowany wywiad biograficzny wzorowany na metodzie wywiadu narracyjnego F Schutzeego⁷, SPM Marii Braun-Gałkowskiej⁸ oraz elementy analizy statystycznej (obejmujące test istotności różnic „ x^2 ”, współczynnik korelacji rangowej Spearmana, współczynnik kontyngencji „C”). Dobór próby rodzin do badań miał charakter losowo-celowy. Wszystkie młode rodziny uczestniczące w badaniach znajdowały się w tej samej ontogenetycznej fazie życia rodzinnego i posiadały następujące cechy:

⁵ M. R o k e a c h, *The Nature of Human Values*, New York 1973.

⁶ J. M a r i a ń s k i, *Kondycja religijna i moralna młodych Polaków*, Kraków 1991.

⁷ J. W ł o d a r e k, M. Z i ó ł k o w s k i, *Metoda biograficzna w socjologii*, Warszawa-Poznań 1990.

⁸ M. B r a u n - G a ł k o w s k a, *Psychologiczna analiza systemów rodzinnych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, Lublin 1992.

- wiek osób badanych zawierał się w przedziale 25-35 lat;
- wszyscy badani małżonkowie pozostawali w związkach małżeńskich pierwszy raz zawartych;
- w każdej rodzinie znajdowało się przynajmniej jedno dziecko w wieku przed-szkolnym.

Tak zdefiniowaną próbę nazwano próbą młodych małżeństw z dziećmi i wszystkie sformułowane w niniejszym artykule wnioski odnoszą się tylko do tej kategorii rodzin.

W pierwszym etapie badań sondażem ankietowym objęto ostatecznie 180 osób (90 małżeństw). Charakter doboru próby na tym etapie można określić jako losowy, warstwowy. Założono dobór trzech warstw według kryterium miejsca zamieszkania („duże miasto”, „średnie miasto”, „wieś”) i z każdej z nich pobrano losowo, niezależne próby równoliczne. Do drugiego etapu badań, w którym zastosowano wywiad swobodny, obserwację, narracyjny, tematyczny wywiad biograficzny i Skalę Powodzenia Małżeństwa, spośród 180-osobowej grupy, na zasadzie doboru celowego wyłoniono 60 osób (30 małżeństw), tj. po 20 osób (10 małżeństw) z każdej wyżej wyróżnionej warstwy. Kryteria doboru celowego oparto na zasadzie maksymalnego zróżnicowania poszczególnych przypadków w obrębie badanej grupy według danych zgromadzonych w sondażu ankietowym, starając się uzyskać próbę „nasyconą”, a tym samym umożliwić większą reprezentatywność uogólnionych wniosków. W ostatnim, trzecim etapie badań (negocjacja wywiadów biograficznych), również dobrano próbę celowo, kierując się zasadą maksymalnego zróżnicowania poszczególnych przypadków w obrębie badanej grupy. Ostatecznie w tym etapie badań uczestniczyły 32 osoby. Zgromadzony materiał empiryczny, konfrontowany na kilku poziomach ogólności, posłużył do opracowania wniosków dotyczących prognostycznej diagnozy stanu przygotowania młodych małżonków do pełnienia funkcji socjalizacyjno-wychowawczej⁹.

W ramach analizy aksjonormatywnych aspektów tego przygotowania, w pracy dokonaliśmy diagnozy treściowych obrazów deklarowanych systemów wartości młodych małżonków i ich rodziców w deklaracjach badanych. Zbadaliśmy także deklarowany stosunek młodych małżonków do norm społeczno-moralnych, ich wartości deklarowane w modelach świadomościowych, wartości konceptualizowane¹⁰ w ramach modeli działania wychowawczego oraz wartości realizowane w młodych rodzinach. Konfrontacja wniosków z wszystkich wyżej wymienionych obszarów badań stanowiła o zasadności prognozy zachowań młodych rodziców w ramach realizowanych przez nich zadań wychowawczych. Niniejsze badania wykazały pewną ciągłość

⁹ Pełny opis wyników z badań wraz z analizą jakościową, ilościową i zestawieniami tabelarycznymi znajduje się w Instytucie Pedagogiki UJ. W niniejszym artykule prezentujemy tylko wybrane wnioski ogólne.

¹⁰ Przez wartości „konceptualizowane” rozumiemy znaczenie, jakie nadają badani określonym deklaracjom wychowawczym w ramach formułowanych przez nich modeli świadomościowych działania wychowawczego.

międzypokoleniową najbardziej cenionych wartości moralnych i rodzinnych („bezpieczeństwo rodziny”, „dojrzała miłość”, „mądrość”, „uczciwość”, „odpowiedzialność”) i to zarówno wśród wartości ostatecznych (współczynniki ρ dla badanych i ich rodziców wyniosły: „duże miasto” $\rho = 0,68$, „średnie miasto” $\rho = 0,6$, „wies” $\rho = 0,74$), jak i instrumentalnych ($\rho = 0,54$, $\rho = 0,56$, $\rho = 0,57$). Jest to szczególnie istotne w świetle tezy o odrębności pokoleniowej młodych małżonków. Stosunkowo nisko badani ocenili wartości „kompetencyjne”, ujęte jako pożądane przymioty dziecka w ramach deklarowanych przez rodziców modeli świadomościowych.

Preferencje aksjologiczne młodych rodziców u obojga płci są do siebie bardzo zbliżone w odniesieniu do wartości ostatecznych („duże miasto” $\rho = 0,91$, „średnie miasto” $\rho = 0,9$, „wies” $\rho = 0,95$) i umiarkowanie zbliżone w odniesieniu do wartości instrumentalnych ($\rho = 0,71$, $\rho = 0,79$, $\rho = 0,84$). Zbieżność wartości ostatecznych ma ogromne znaczenie dla trwałości i jakości związku małżeńskiego oraz pozwala na prognozę jednolitych oddziaływań rodziców w kwestiach najistotniejszych, np. światopoglądowych, moralnych itp. Mniejsza zbieżność wartości instrumentalnych jest z punktu widzenia psychologii małżeństwa zjawiskiem naturalnym i również korzystnym z pedagogicznego punktu widzenia. Zwiększa bowiem różnorodność oddziaływań obojga rodziców na dziecko, prowadząc do ukształtowania u niego pożądanych cech osobowości, rozwoju określonych uzdolnień i umiejętności preferowanych przez każde z rodziców z osobna. Wszyscy młodzi małżonkowie wykazują skłonności do relatywizacji zachowań moralnych, uzależniając swoje wybory od wskazań etyki sytuacyjnej. Młodych rodziców wyróżnia też postępująca liberalizacja wobec norm moralności małżeńsko-rodzinnej oraz obniżający się poziom rygoryzmu moralnego. Są to zjawiska charakterystyczne dla całego współczesnego społeczeństwa polskiego¹¹. Z punktu widzenia efektywnej diagnozy stanu przygotowania rodziców do pełnienia przez nich funkcji socjalizacyjno-wychowawczej w perspektywie aksjologicznej, za najważniejszy uznano stopień zbieżności wartości deklarowanych, „konceptualizowanych” i realizowanych. W znakomitej większości zbadanych rodzin, tam gdzie zgromadzony materiał okazał się wystarczający, udało się wykazać istotny poziom zbieżności trzech wyżej wymienionych rodzajów wartości. Pozwala to na uzasadnioną prognozę jakości wewnątrzrodzinnej socjalizacji w tych rodzinach, bazującą na stwierdzonych deklaracjach aksjologicznych i faktycznym postępowaniu młodych rodziców. Mimo pewnych różnic w indywidualnych deklaracjach obojga współmałżonków w związkach małżeńskich, faktycznie realizowane przez nich wartości w obrębie rodziny są spójne i nie wykluczają się nawzajem.

Świadomość pedagogiczna rodziców jest jednym z najbardziej czytelnych wskaźników ich stanu przygotowania do realizacji zadań wychowawczych. Jest ona związana z wszystkimi pozostałymi składnikami procesu pedagogicznego przygoto-

¹¹ J. M a r i a ń s k i, op.cit; Z. T y s z k a (red.), *Stan i przeobrażenia współczesnych rodzin polskich*, Poznań 1991.

wania rodziców¹². Preferencje aksjologiczne współtworzą jej treści, nadając im określoną rangę, zaś doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego określają główne kierunki jej rozwoju. Z drugiej strony, określony poziom świadomości pedagogicznej wyznacza określony zasób wiedzy dotyczącej związków pomiędzy jakością małżeńską rodziców i jakością funkcji realizowanych w rodzinie a efektywnością wewnątrzrodzinnego środowiska socjalizacyjnego. Szczegółowa diagnoza świadomości pedagogicznej wskazuje na niski jej poziom wśród badanych. Wiedza młodych małżonków z zakresu problematyki wychowawczej najczęściej jest kompilacją elementów wiedzy potocznej, tradycyjnych wzorów wychowawczych (szczególnie na wsi), rzadziej elementów wiedzy popularnonaukowej oraz znacznie rzadziej elementów dorobku współczesnej wiedzy naukowej z zakresu pedagogiki, psychologii i socjologii. Jako poprawną należy ocenić jedynie wiedzę młodych współmałżonków z zakresu prawideł i właściwości psychofizycznego rozwoju dzieci. Jest to wiedza odpowiednia przede wszystkim do wymogów i potrzeb związanych z fazą życia młodej rodziny i wieku w jakim znajduje się potomstwo. Musimy jednak pamiętać, iż dorastanie dzieci niejako wymusza na rodzicach posiadanie wiedzy dotyczącej choćby właściwej opieki nad dzieckiem i jego potrzeb. Znacznie niżej należy ocenić te elementy świadomości pedagogicznej, które nawiązują do specyfiki funkcjonowania rodzinnego środowiska wychowawczego oraz do znajomości stylów, sposobów, środków, form i metod postępowania wychowawczego.

Mimo ilościowego zróżnicowania deklaracji badanych, zawierają one metody i formy wychowania czerpane z wiedzy potocznej i nie towarzyszy im refleksja nad zależnościami przyczynowo-skutkowymi pomiędzy działaniem wychowawczym i jego następstwami. W znacznej mierze deklarowane sposoby postępowania wychowawczego nie tworzą spójnego i konsekwentnego systemu wychowawczego. Główne negatywne cechy określające charakter świadomości pedagogicznej młodych rodziców są następujące: restrykcyjność (jawny bądź ukryty stereotyp dominacji lub karnia), potoczność („wiedza” o wychowaniu pozbawiona elementów dorobku naukowego), zachowawczość (źródła wiedzy o wychowaniu dotyczą głównie rodzin pochodzenia i przekazywanych przez nie „prawd życiowych”). Zwracają uwagę stosunkowo wysokie skłonności restrykcyjne deklarowane w sposobach postępowania wychowawczego, szczególnie wśród mieszkańców wsi. Egzekutywne metody wychowawcze są związane z preferowaniem tradycyjnych wzorów wychowania i jednocześnie są reakcją na współczesne problemy wychowawcze dotyczące szczególnie nasilającej się agresji i różnych form patologii dzieci i młodzieży.

Poznawcze komponenty świadomości pedagogicznej jednoznacznie korelują z poziomem wykształcenia (im wyższy poziom wykształcenia, tym wyższy poziom świadomości pedagogicznej) oraz umiarkowanie z płcią (kobiety cechuje wyższy poziom świadomości pedagogicznej niż mężczyźni) i miejscem zamieszkania (najwyższy poziom kultury pedagogicznej dotyczy mieszkańców dużego miasta,

¹² S. K a w u l a, *Świadomość wychowawcza rodziców*, Toruń 1975.

najniższy – wsi). Komponenty emocjonalne, które towarzyszą poznawczym treściom świadomości pedagogicznej na ogół znoszą zależności różnicujące pomiędzy poziomem świadomości a kryteriami podziału badanych. Biorąc pod uwagę fakt, iż świadomość pedagogiczna rodziców bezpośrednio wyznacza powodzenie szkolne i życiowe dzieci, rozwój ich aspiracji i start w dorosłe życie, ewentualna prognoza powyższych zjawisk w odniesieniu do potomstwa badanych rodziców nie jest korzystna.

Jakość realizowanych przez rodzinę funkcji decyduje o jakości zaplecza i warunków dla wewnątrzrodzinnej socjalizacji potomstwa. Wychowanie w rodzinie musi opierać się na rzetelnym, materialnym podłożu zabezpieczającym byt rodziny i zapewniającym jej środki potrzebne do zaspokojenia potrzeb rozwojowych dziecka. Musi sięgać do kulturalnej i rekreacyjno-towarzyskiej sfery życia rodziny, by poprzez aktywne uczestnictwo dziecka w tych sferach stworzyć mu warunki korzystne do wszechstronnego rozwoju osobowości. Wychowanie rodzinne powinno opierać się na silnych więziach uczuciowych przenikających całokształt zachodzących w rodzinie stosunków, zapewniając tym samym prawidłowy rozwój emocjonalny dzieci. Spośród wszystkich realizowanych przez rodzinę funkcji można wyróżnić takie, których znaczenie dla socjalizacji jest mniejsze lub większe. Pedagogika rodziny za prymarne w odniesieniu do wychowania na ogół uznaje funkcje: opiekuńczo-zabezpieczającą, materialno-ekonomiczną, kulturalną, rekreacyjno-towarzyską i emocjonalno-ekspresyjną¹³.

W odniesieniu do funkcji ekonomicznych istnieje pośrednia i bezpośrednia zależność pomiędzy poziomem zabezpieczenia warunków materialnych rodziny a jej efektywnością jako środowiska socjalizacyjno-wychowawczego. Bytowe warunki życia rodziny decydują o stopniu i poziomie zaspokajania istotnych potrzeb ekonomicznych, kulturalnych, rekreacyjnych i zdrowotnych, wpływają też na stopień trwałości rodziny, jej stabilizację i więzi emocjonalne w rodzinie, wyznaczają pozycję społeczno-ekonomiczną rodziny w społeczeństwie, a tym samym określają stopień prestiżu, jakim rodzina cieszy się w opinii społecznej. Wszystkie te elementy współwyznaczają jakość wewnątrzrodzinnych czynników socjalizacyjno-wychowawczych. Ponadto sytuację materialną rodziny można odnieść bezpośrednio do możliwości zaspokajania potrzeb rozwojowych dziecka i potrzeb środowiska rodzinnego, w którym dziecko wzrasta, korzystając ze środków i elementów tego środowiska w wymiarze materialnym. Poziom realizacji zadań związanych z pełnieniem funkcji materialno-ekonomicznych młodych rodzin, na podstawie przeprowadzonych badań należy ocenić ogólnie jako średnio wysoki. Wbrew wskaźnikom charakteryzującym współczesne problemy mieszkalności w Polsce, badane rodziny w większości (60%) dysponują własnym lokum. Fakt ten częściowo związany jest z tym, że są to małżonkowie pracujący i posiadający stałe dochody, w związku z czym ich sytuacja mieszkaniowa i ekonomiczna jest znacznie lepsza niż sytuacja całej populacji młodych małżeństw w Polsce, szczególnie tych z niskim stażem małżeńskim, przy

¹³ S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń 1998.

czym mieszkaniowa sytuacja rodzin wiejskich jest znacznie lepsza niż rodzin miejskich. Wynika to ze wspólnego mieszkania młodych rodzin z rodzicami i późniejszym przejmowaniem na własność pierwotnie wspólnych gospodarstw i siedzib mieszkalnych. Również kumulacja dóbr materialnych w badanych rodzinach realizowana jest na dosyć wysokim poziomie, bez względu na kryteria różnicujące całą badaną grupę.

W obrębie realizacji poszczególnych podfunkcji funkcji materialno-ekonomicznej stwierdzono istotne dysproporcje. Ogólnemu, dość wysokiemu poziomowi realizacji zadań związanych z podfunkcją gospodarczą (dochody, sytuacja mieszkaniowa, gromadzenie dóbr trwałych) towarzyszy stosunkowo niższy poziom realizacji podfunkcji usługowo-konsumpcyjnej i produkcyjnej. Jest to zjawisko szczególnie widoczne wśród młodych rodzin z dużego miasta, w których sfera usługowo-konsumpcyjno-produkcyjna przeniosła się z gospodarstw domowych w odpowiednią ofertę infrastruktury miejskiej. Tylko w rodzinach wiejskich omawiana tu sfera działań pozostaje tradycyjnie realizowana w szerokim zakresie. Wskazane różnice w sposobie realizacji przez młodych małżonków funkcji gospodarczej i usługowo-konsumpcyjnej powodują odmienne kształtowanie się środowisk socjalizacyjnych dla obu typów rodzin. W rodzinach wiejskich, tradycyjnie samowystarczalnych, dziecko uczestniczy w wielu zajęciach i pracach domowych, intensyfikując swoje kontakty z poszczególnymi członkami rodziny. Rodziny miejskie, uboższe o sferę usługowo-konsumpcyjną i produkcyjną, nie sprzyjają tworzeniu się tak wszechstronnie stymulującego środowiska socjalizacyjnego dla dziecka.

„Uczestnictwo” w kulturze młodych rodziców, jego zakres i jakość, może wyznaczać prognozę jakości oddziaływania na dziecko w sferze „wrastania” socjalizowanego potomstwa w świat kultury. Rodzinna funkcja kulturalna, będąc jednym z integralnych elementów całokształtu życia rodziny, stwarza płaszczyznę realizacji zadań wychowawczych i współtworzy rodzinne środowisko socjalizacyjne nasycone elementami wartości estetycznych, treściami kultury masowej i symbolicznej. W rodzinie następuje też odczytywanie i transponowanie wrażeń i informacji na tematy związane z kulturą, kształtujące wrażliwość estetyczną dzieci. Rodzina, bazując na odbieranych treściach kultury i kreowanych treściach własnej subkultury, tworzy określone postawy, potrzeby i gusty zwrócone ku wartościom kulturalnym oraz kreuje selektywne kompetencje niedorośli członków rodziny w odbiorze szeroko rozumianych zjawisk świata kultury, szczególnie tych lansowanych przez mas media.

W wyniku badań stwierdzono, iż bierne „uczestnictwo” w kulturze realizowane przez młodych małżonków należy ogólnie ocenić jako pozytywne. Inaczej wygląda charakterystyka młodych rodzin pod kątem ich aktywności kulturalnej, która jest istotą tej funkcji w jej wymiarze wspierającym socjalizację rodzinną. Aktywność oznacza także selekcję treści kultury, wprowadzanych i przeżywanych w gronie rodzinnym. Młodzi rodzice stosunkowo rzadko aktywnie i selektywnie partycypują w ofercie kulturalnej, zubażając tym samym sferę estetycznych, twórczych i artystycznych możliwości wewnątrzrodzinnego środowiska wychowawczego. Nie sprzyja to

budzeniu twórczych aspiracji i ogólnych zainteresowań intelektualnych u dzieci. Tezę tę potwierdza zaobserwowany wśród młodych rodziców niski stopień dbałości o przeżycia estetyczne członków rodziny. Coraz częściej twórcze poszukiwania wartości estetycznych i artystycznych wśród młodych rodzin zastępowane są biernym, nieselektywnym oglądaniem telewizji. Jedyne, co różni młode rodziny pod tym dosć jednolitym względem, to dostęp do określonej liczby kanałów oraz wielkość ekranu telewizora.

Rekreacja w gronie rodzinnym i utrzymywanie kontaktów towarzyskich z innymi rodzinami jest wyrazem ludzkich potrzeb oddźwięku społecznego, emocjonalnego i intelektualnego, sprzyja niwelowaniu napięć powstałych wewnątrz, jak i na zewnątrz rodziny. W odniesieniu do dzieci funkcja ta, dobrze realizowana, rozbudowuje ich kompetencje komunikacji społecznej, stymuluje określone wzory zachowań relaksacyjnych, towarzyskich i zabawowych, uczy zasad higieny psychicznej. Młode rodziny na ogół dostrzegają potrzebę szeroko rozumianej rekreacji i w ramach swego czasu wolnego, obok dominującego oglądania telewizji realizują funkcję rekreacyjno-towarzyską, przede wszystkim poprzez kontakty towarzyskie i znacznie rzadziej poprzez rekreację ruchową. Ta pierwsza forma realizowana jest najczęściej i najintensywniej w rodzinach wiejskich, w obrębie rodziny szerokiej i obudowy krewniaczej. Rodziny miejskie utrzymują kontakty najczęściej w obrębie nieformalnych kręgów przyjacielsko-zawodowych. Formy rekreacji ruchowej (sport „dla zdrowia”) kultywują przede wszystkim nieliczne rodziny miejskie, na ogół rodzice z wyższym wykształceniem. Bez względu na kategorie różnicujące badaną grupę rodzin, wszędzie dominuje tendencja do traktowania domu rodzinnego jako miejsca wypoczynku przede wszystkim biernego.

Profil realizacji funkcji opiekuńczo-zabezpieczającej współczesnych rodzin uległ znacznym modyfikacjom w porównaniu z przeszłością¹⁴. Wydaje się jednak, że zasadnicze czynności, działania, a szczególnie postawy wchodzące w obręb omawianej tu funkcji, szczególnie w odniesieniu do dzieci, pozostały takie same.

Funkcja opiekuńczo-zabezpieczająca w swym pełnym zakresie zadań wykracza znacznie poza bezpośrednie związki z funkcją socjalizacyjno-wychowawczą. Do diagnozy stanu przygotowania młodych rodziców do realizacji zadań wychowawczych istotne wydają się dwa wątki. Jeden związany jest z zabezpieczeniem materialnym bytu i potrzeb rozwojowych dziecka, drugi z adekwatnym rozpoznaniem i zaspokojeniem potrzeb psychicznych dziecka. Pierwszy z wymienionych elementów jest przez wszystkie badane młode rodziny realizowany na wysokim poziomie, czasem wykraczającym poza posiadane środki ekonomiczne w rodzinie. Zapewnienie dziecku wszystkich potrzebnych środków materialnych jest w opiniach młodych rodziców ich podstawowym zadaniem w ramach funkcji opiekuńczo-zabezpieczającej. Gorzej natomiast są rozpoznawane przez współmałżonków psychiczne potrzeby dzieci, szczególnie wśród osób z niższym wykształceniem. W grupie tej spe-

¹⁴ Z. G a w l i n a, op.cit

cyficzne, rozwojowe potrzeby psychiczne potomstwa związane są z całokształtem funkcjonowania rodziny, ocenianym przez pryzmat zasobów materialnych. Zaobserwowana dysproporcja w sposobie realizacji podstawowych zadań funkcji opiekuńczo-zabezpieczającej jest niekorzystna z punktu widzenia potrzeb emocjonalnego rozwoju dziecka w rodzinie.

Jakość małżeńska jest fundamentalnym wymiarem każdego związku małżeńskiego rzutującym na całość życia rodzinnego, w tym też na socjalizację potomstwa. W świetle uzyskanych wyników badań należy stwierdzić, że subiektywnie postrzegany przez młodych małżonków poziom jakości małżeńskiej jest stosunkowo wysoki¹⁵. Szczegółowa analiza realnych obrazów małżeństwa sugeruje jednoznacznie wysoki poziom zadowolenia i satysfakcji badanych z charakteru ich związku małżeńskiego. Występujące w znakomitej większości badanych rodzin zjawiska, takie jak: wzajemna miłość, wierność, szacunek, zaufanie, poczucie odpowiedzialności, stanowią bardzo korzystną prognozę jakości wewnątrzrodzinnego środowiska wychowawczego. Podstawowe, pozytywne przymioty dobranego i szczęśliwego związku małżeńskiego określają charakter relacji interpersonalnych w rodzinie, a tym samym wyznaczają emocjonalne podłoże relacji wychowawczych. Wysoki poziom zaspokajania potrzeb i oczekiwań w obrębie związków małżeńskich badanych osób (znacznie wyższy niż przeciętny wskaźnik jakości małżeńskiej „małżeństw w ogóle”¹⁶) jest związany z dobrą sytuacją materialną badanych rodzin oraz fazą życia młodej rodziny. Najistotniejsze, stwierdzone w badaniach rozbieżności zarówno w odniesieniu do obrazu realnego małżeństw, jak i modelowych preferencji małżonków, dotyczyły kwestii egalitaryzmu małżeńskiego. Zarówno praktyczny, realizowany w rodzinach wymiar partnerstwa, jak i deklarowane jego modele świadomościowe różnią młode mężatki od swych współmałżonków. Kobiety nisko oceniają stopień „zaawansowania” partnerstwa, równość praw i obowiązków we własnych rodzinach, natomiast bardzo często deklarują powyższe kwestie jako niezbędne dla małżeństwa „idealnego”. Mężczyźni rzadziej dostrzegają „potrzebę równości” w deklarowanych modelach i wyżej oceniają realny poziom egalitaryzmu własnych związków małżeńskich.

Zarówno wysoki stopień zbieżności preferowanych modeli, jak i ich merytoryczna zawartość stanowią dobrą prognozę realizacji funkcji socjalizacyjno-wychowawczej, szczególnie w aspekcie zadań związanych z przygotowaniem potomstwa do życia w rodzinie i małżeństwie.

¹⁵ Ogólny wskaźnik jakości małżeńskiej wszystkich badanych osób wyniósł średnio 74, 21, przy czym młode mężatki cechował niższy poziom jakości małżeńskiej (71,13) w porównaniu z ich mężami – 77,3. Najbardziej usatysfakcjonowani ze swojego małżeństwa byli mieszkańcy dużego miasta – 80,71, nieco mniej – średniego miasta – 76,14, najmniej młodzi współmałżonkowie ze wsi – 67,41. Przyjmując, iż osoby zadowolone ze swojego małżeństwa to te, które osiągają wskaźnik powyżej 70 pkt., należy stwierdzić, iż w niniejszych badaniach osób takich było 56,6% (28,3% – mężczyzn, 28,3% – kobiet). Średnio zadowolonych (kryterium liczbowego wskaźnika osób średnio zadowolonych ustaliliśmy w przedziale 40-70 pkt.) okazało się 40% (20% – mężczyzn, 20% – kobiet), zaś niezadowolonych (poniżej 40 pkt.) – 3,3%.

¹⁶ M. Braun-Galkowska, op.cit.

Retrospektywne uwarunkowania funkcjonowania młodych małżonków w rolach rodzicielskich i wychowawczych są dość złożone, a poszczególne elementy owych uwarunkowań wymagają w każdym przypadku ustalania indywidualnych proporcji. W literaturze naukowej panuje powszechna zgoda, iż „jakość” przeżyć człowieka w dzieciństwie bezpośrednio wyznacza „jakość” jego życia w małżeństwie i w rodzinie¹⁷. Z pedagogicznego punktu widzenia w niniejszych badaniach skupiono się na zależności pomiędzy stylem wychowania (środkami, metodami, formami wychowania) doświadczonym przez młodych rodziców w dzieciństwie a późniejszymi ich preferencjami w tej dziedzinie wobec własnego potomstwa. Zgromadzone, obszernie materiały biograficzne i deklarowane przez badanych preferencje wychowawcze, mimo iż różnią się od siebie zarówno pod względem treści, jak i zjawisk i informacji związanych z ich kontekstem, łączą istotny związek potwierdzający siłę oddziaływania rodziny macierzystej na proces przygotowania jednostki do ról wychowawczych i rodzicielskich.

Za właściwe zachowanie, związane z realizowaniem zadań wychowawczych, młodzi rodzice uważają takie jego formy, których sami doświadczali we własnym dzieciństwie, jednakże pod warunkiem pełnej akceptacji takich form zachowania z perspektywy dorosłego życia rodzica. Jeśli natomiast wspomnienia z rodziny macierzystej pod względem doświadczanych oddziaływań i postaw rodzicielskich są przykre i z perspektywy własnej oceniane negatywnie, wtedy preferowane sposoby oddziaływania na potomstwo są na ogół przeciwstawne tym pamiętanym z dzieciństwa. Dotyczy to stylu wychowania, stosowanych metod, form, środków wychowawczych i preferencji określonych postaw rodzicielskich.

Wraz z rozwojem osobowym rodziców ich postawy wychowawcze i wiedza na ten temat ulegają modyfikacjom i wzbogaceniu. Jednakże zawsze w wiedzy tej obecne są (akceptowane bądź nie) doświadczenia wyniesione z domu rodzinnego. W pozytywnym wymiarze zjawisko to wzmacnia siłę międzypokoleniowej transmisji wartości i kultury pedagogicznej. Uzasadnia potrzebę i siłę tradycji wychowawczych kultywowanych przez przeszłe pokolenia. Niestety, w wymiarze negatywnym taka transmisja wzmacnia patologiczny wymiar zachowań przejmowanych od starszych pokoleń i znacznie ogranicza dostęp współczesnej wiedzy o wychowaniu do świadomości młodych rodziców przeświadczonych o zabobonnej sile tradycji. Wpływ rodzin macierzystych badanych osób na ich aktualne preferencje wychowawcze okazał się bardzo duży, mimo wielu lat dzielących wczesne dzieciństwo badanych od ich własnych doświadczeń rodzicielskich. Niektóre środki i metody wychowawcze deklarowane przez młodych rodziców jako pożądane i celowe, wykazywały niemal identyczną treść i formę, jak te pamiętane przez nich z dzieciństwa. Młodzi małżonkowie, którzy nie akceptują doświadczonych środków wychowawczych stosowanych przez ich rodziców, nie tylko nie powielają ich wobec własnych dzieci, ale deklarują postępowanie dokładnie im przeciwstawne.

¹⁷ M. R y ś, *Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie w małżeństwie i rodzinie*, cz I i II, Warszawa 1992.

Argumenty, na jakie wskazują badani przy tego typu deklaracjach dotyczą prawie wyłącznie pamięci o skutkach wywołanych traumatycznymi przeżyciami. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim badanych osób, które wychowywały się w rodzinach macierzystych, w których występowały elementy patologii. Badani małżonkowie, którzy z uznaniem odnosili się do poczynań wychowawczych własnych rodziców, na ogół swoje deklaracje dotyczące preferencji wychowawczych rozbudowywali o metody i środki pokrewne tym doświadczonym w dzieciństwie. Podobnie małżonkowie, którzy doświadczyli nieakceptowanych przez siebie metod i środków wychowawczych, rozbudowywali własne deklaracje o preferencje przeciwstawne tym, pamiętanym z dzieciństwa. Istotną funkcję wzmacniającą siłę opisywanej tu zależności pełniły późniejsze, pozarodzinne doświadczenia badanych osób, związane najczęściej ze studiami wyższymi, działalnością w organizacjach, stowarzyszeniach, np. kościelnych czy studenckich. Modyfikujący wpływ tych doświadczeń jest związany głównie z poziomem wykształcenia badanych i wiekiem, w którym zawierali oni związki małżeńskie. Osoby z wyższym poziomem wykształcenia, które wstąpiły w związek małżeński w relatywnie późniejszym wieku, na ogół częściej niż inni dostrzegają i deklarują istotny wpływ pozarodzinnych (tzn. poza rodziną macierzystą) doświadczeń na aktualne preferencje wychowawcze.

Reasumując, można stwierdzić, iż stan przygotowania młodych małżonków do pełnienia funkcji socjalizacyjno-wychowawczej w rodzinie jest z punktu widzenia jakości wewnątrzrodzinnego środowiska socjalizacyjnego korzystny ze względu na:

- spójność aksjologiczną deklaracji i faktycznych, wyznaczonych przez wartości, zachowań młodych rodziców;
- ciągłość międzygeneracyjną w zakresie preferencji podstawowych wartości moralnych i prorodzinnych;
- wysoki poziom jakości małżeńskiej w obszarze realnych zachowań współmałżonków (bezpośrednio tworzą one atmosferę środowiska wychowawczego w rodzinie) oraz w obszarze formułowanych modeli świadomościowych (wskazują na charakter wiedzy przekazywanej dzieciom przez rodziców w ramach przygotowania potomstwa do pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich);
- wysoki poziom realizacji zadań związanych z zabezpieczeniem materialno-ekonomicznym rodziny (funkcja gospodarcza i część zadań funkcji opiekuńczo-zabezpieczającej).

Elementy niekorzystne z punktu widzenia diagnozy prognostycznej stanu pedagogicznego przygotowania rodziców są następujące:

- niski poziom świadomości pedagogicznej rodziców, związany szczególnie z brakiem refleksji badanych nad własną rolą wychowawczą i rolą elementów wyznaczających jakość wewnątrzrodzinnego środowiska socjalizacyjnego;
- zawężenie działań rodziców do związanych z realizacją funkcji usługowo-konsumpcyjnej oraz funkcji produkcyjnej w rodzinach;
- bierność młodych rodziców w sposobach realizacji zadań związanych z funkcją kulturalną i rekreacyjno-towarzystwą.

Opracowana diagnoza upoważnia do zaproponowania wniosków i postulatów o charakterze praktycznym. Wzrost wymagań wobec rodziny tworzącej środowisko wychowawcze musi iść w parze z procesami doskonalenia instytucji społecznych, z którymi rodzina kooperuje w wypełnianiu swych zadań oraz z procesami przekształcania środowiska, w którym rodzina żyje. Należałoby objąć refleksją instytucje bezpośrednio działające na rzecz dziecka i rodziny, mające styczność przestrzenną i rzeczową z członkami rodziny (np. szkoły i przedszkola) oraz instytucje społeczne, które z racji swego szerszego zakresu działań pośrednio wpływają na jakość życia rodziny (np. placówki służby i ochrony zdrowia).

Wszystkie one powinny intensyfikować swoją działalność na rzecz:

- szeroko rozumianej profilaktyki prorodzinnej (neutralizowanie wpływu czynników powodujących potencjalne zagrożenia rodziny);
- tworzenia i doskonalenia infrastruktury rodzinnej – zdrowotnej, kulturalnej, oświatowo-wychowawczej, edukacyjnej;
- promowania kultury pedagogicznej i aktywnego uczestnictwa w kulturze wszystkich członków rodziny;
- rozwoju działalności pomocowej (chodzi głównie o pomoc wielozakresową, tj. materialną, prawną, wychowawczą, lokalową, psychologiczną, zdrowotną oraz o rozszerzenie trybu pomocy, poprzez np. wczesną interwencję czy „usługi w domach”), rekreacyjnej i koordynacyjnej skupionej na rodzinie.

W zakresie przekształcania środowiska w którym funkcjonuje rodzina, należy przede wszystkim skupić się na środowisku lokalnym, siłach społecznych w nim tkwiących oraz na innych jego potencjalnych możliwościach wspierających rodzinną socjalizację. Istotne wydaje się oparte na diagnozie projektowanie ulepszeń środowiska lokalnego oraz stymulowanie aktywności społecznej na rzecz realizacji projektów prorodzinnych, szczególnie tych wspierających adaptację rodziny młodej do jej środowiska zamieszkania. Środowisko lokalne to także wielorakie podmioty prowadzące działalność socjalną, opiekuńczo-wychowawczą i poradniczą, działające wewnątrz danego środowiska (np. poradnie, świetlice środowiskowe, kluby osiedlowe), jak i ponadlokalne instytucje, stowarzyszenia i fundacje. Także tutaj konieczna jest koordynacja ich działań w świadomej pracy na rzecz podnoszenia jakości środowisk socjalizacyjnych młodych rodzin.

THE CONDITION OF YOUNG HUSBAND AND WIFE'S PREPARATION TO PERFORM THE SOCIAL AND EDUCATIONAL ROLE IN THE FAMILY

S u m m a r y

The conclusions reached during the performance of research and analysis allow to state that the condition of young spouses preparation to perform the social and educational role in the family, as far as the inter-family social environment is concerned, is favourable due to axiological cohesion of declarations

and actual value determined behaviour of young parents. The other favourable factors are intergeneration continuity with regard to preferences pertaining to basic moral and pro-family values, a high level of marriage quality of young spouses, a high level of implementing tasks connected with ensuring material and economic security of the family. The negative aspects concerning the predicted pedagogical condition of young parents, are as follows: a low level of parents' pedagogical conscience, limiting actions associated with implementing the service and consumptive function and the productive function in young families. The same goes for the passivity of young parents with regard to methods of realising the task linked with the cultural and recreation-social function.

BIBLIOGRAFIA

- A d a m s k i F., *Socjologia małżeństwa i rodziny*, Warszawa 1982.
- A d a m s k i F., *Dokąd zmierzasz rodzino?*, „Wychowawca” 1994 nr 12.
- B a l c e r z a k - P a r a d o w s k a B., *Młode rodziny. Założone funkcje rodzinne i uwarunkowania ich realizacji*, Warszawa 1988.
- B r a i t h w a i t e V.A., L a w H.G., *Structure of human values: Testing the adequacy of the Rokeach Value Survey*, „Journal of Personality and Social Psychology”, 1985 nr 49.
- B r a u n - G a ł k o w s k a M., *Psychologiczna analiza systemów rodzimych osób zadowolonych i niezadowolonych z małżeństwa*, Lublin 1992.
- C u d a k M., (red.), *Rodzina polska u progu XXI wieku*, Łowicz 1997.
- E l l i o t F.R., *The Family: Change or Continuity*, Atlantic Highland 1986.
- G a w l i n a Z., *Proces wychowania w rodzinie*, Kraków 1988.
- I z d e b s k a H., *Przygotowanie do życia w rodzinie*, Warszawa 1972.
- K a w u l a S., *Świadomość wychowawcza rodziców. Stan rzeczywisty, niektóre uwarunkowania i skutki oraz perspektywy*, Toruń 1975.
- K a w u l a S., B r a g i e l J., J a n k e A.W., *Pedagogika rodziny*, Toruń 1998.
- K u k o ł o w i c z T., *Rodzina w procesie uspołecznienia dziecka*, Lublin 1978.
- K w a k A., *Rodzina i jej przemiany*, Warszawa 1994.
- M a r i a ń s k i J., *Kondycja religijna i moralna młodych Polaków*, Kraków 1991.
- M u s z y ń s k i H., *Zarys teorii wychowania*, Warszawa 1976.
- P a ł k a S., *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, Kraków, 1998.
- Raport o sytuacji rodzin polskich*, [w:] „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 1998, nr 9.
- R o k e a c h M., *The nature of human values*, New York 1973.
- R y ś M., *Wpływ dzieciństwa na późniejsze życie w małżeństwie i rodzinie*, Cz. I, II, Warszawa 1992.
- T y s z k a Z. (red.), *Metodologiczne problemy badań nad rodziną*, Poznań 1980.
- T y s z k a Z. *System metodologiczny poznańskiej szkoły socjologicznych badań nad rodziną*, Poznań 1997.
- T y s z k a Z., (red.), *Stan i przeobrażenia współczesnych rodzin polskich*, Poznań 1991.
- T y s z k o w a M., (red.), *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną*, Poznań 1985.
- W ł o d a r e k J., Z i ó ł k o w s k i M., *Metoda biograficzna w socjologii*, Warszawa-Poznań 1990.
- Z i e m s k a M., (red.), *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1979.
- Z i ę b a B., *Zakres socjalizacyjnej funkcji rodziny*, [w:] Z. Tyszka (red.), *Poznańska szkoła badań nad rodziną*, Poznań 1990.